

EU/SE Podrška promociji kulturne raznolikosti na Kosovu * (PKRK)

Pilot projekat za lokalni razvoj – Pečki region

Razvoj turizma kulturnog nasleđa

Izveštaj studije izvodljivosti**

Maj 2011

Pripremio Terry O'Regan, ekspert iz Saveta Evrope

** Ovaj naziv ne preudicira stavove o statusu i u skladu je sa Rezolucijom SBUN 1244 i mišljenjem MSP-a o proglašenju nezavisnosti Kosova.*

Ovaj dokumenat je urađen u okviru zajedničkog projekta "EU/SE Podrška promociji kulturne raznolikosti na Kosovu". Sadržaj ne predstavlja nužno zvaničan stav Evropske unije i/ili Saveta Evrope

Prikazane slike imaju za cilj da povežu moderan centar Peći sa bogatim kulturnim i prirodnim nasleđem regiona obdarenim Manastirom Visoki Dečani, Hadum Džamijom i lekovitim Termalnim vodama (Banje).

Tabela sa sadržajem

	Strana
Uvod	4
Odeljak 1	
Izvršni pregled	5
Odeljak 2	
Ciljevi projekta	6
Istorijat	
Metodologija	
Odeljak 3	
Faza 1 – Analize podataka istraživanja	9
Naknadni podaci – Zakonodavni kontekst	15
Odeljak 4	
Analiza ishoda istraživanja PSMR-a	16
Odeljak 5	
Opcije strategije kulturalnog turizma	24
Odeljak 6	
Poželjna opcija strategije kulturalnog turizma	28
Odeljak 7	
Preporuke studije izvodljivosti	30
Prilozi	
A. Literatura i Izvori	33
B. Lista potencijalno relevantnih zakona na Kosovu	35
C. Sagledavanje različitih sektora turizma	37
D. Preliminarni profil regiona Peći	40

Uvod

Projekat PKRK je jedan postupak EU/SE u podršci promocije kulturne raznolikosti na Kosovu.

Tačnije ovaj projekat pod aktivnosti 4 – Pilot projekat za lokalni razvoj u regionu Peći je namenjen da identifikuje prikladnu strategiju kako bi unapredili ciljeve projekta PKRK-a u kontekstu razvoja komponente održivog kulturnog turizma unutar krajnje strategije turizma za region.

Ovo je projekat iz 5 faza a studija izvodljivosti je ishod iz faze 2.

Detaljan kratak pregled je prikazan kao što sledi:

- Analizirati rezultate iz prikupljenih podataka koji su proistekli iz preliminarnog istraživanja
- Olakšati prve faze aktivnosti regionalnog ekonomskog razvoja: dijagnoza, metodologija i studija izvodljivosti prema zahtevu tima PCRK.
- Upoznati se sa svim regionalnim inicijativama, kao i sa zakonima i podzakonima na Kosovu, kako bi pružili pomoć timu sa projekta.
- Blisko saradivati sa lokalnim i internacionalnim ekspertom i kadrom PKRK-a i redovno ih obavještavati o postignutom napretku i problemima sa kojima su se suočili tokom sprovođenja aktivnosti.
- Projektovati studiju izvodljivosti i pružiti preporuke za narednu fazu regionalne strategije za razvoj turizma u regionu Peći.

Ovaj izveštaj studije izvodljivosti upotpunjuje raspored rada za faze 1. i 2.

"Kako ćemo znati da smo to mi bez naše prošlosti?" - John Steinbeck, Plodovi gneva,

"Spašavanje fizičkog oklopa prošlih kultura i civilizacija, iako za pohvalu, može se pokazati kao besmisleno ukoliko nije podržano paralelnim naporima u ohrabrivanju postojeće kulture koja se može kreativno povezati sa fizičkim nasleđem."

Stefano Bianca (Aga Khan Trust) – Očuvanje nasleđa, J. Mark Schuster, John De Monchaux, Charles A. Reilly II (Eds.).

"Problem onoga šta radimo leži u odlučivanju šta je korist istorije a šta teret... Budućnost treba da raste iz prošlosti, a ne da se izbriše. Dokaz istorije, bilo da je to arhiva ili arhitektura, je redak i vredan očuvanja. Važno je i korisno je. Ovde se takođe dešava da je i lepo.

Nije loša mera čoveka – onoga što ostavlja iza sebe."

Robert Roemer citirano od strane William Least Heat-Moon u knjizi Plavi Autoput.

Odeljak 1

Izvršni pregled

Studija izvodljivosti je sprovedena u sistematski strukturnom dokumentu-na kontrolisan način na osnovu raspoloživih podataka (Prilog A) i u velikoj meri potpomognuti aktivnim učešćem i podrškom radne grupe na projektu.

UBO consulting izveštaj koji je napravljen u njihovoj istraživačkoj fazi broj 1 je pregledan i analiziran. Tokom razmatranja ishoda istraživanja, usaglašeno je da postoji značajan nedostatak baze podataka koji se treba rešiti. Kao početni korak u ovom procesu napravljen je privremeni profil regiona i šest opština. (Prilog D).

Treba istaći da će nedostatak podataka biti rešen tokom faze broj 3 – strategija. Analiza PSMR-a nad prikupljenim podacima (Odeljak 4) u fazi 1 *UBO consulting* istraživanje je otkrilo veoma rasprostranjene slabosti u potencijalnom scenariju za razvoj turizma kulturnog nasleđa.

Ali su takođe ojačana očekivanja time da u regionu postoje ključni sastojci u svojstvu izvora različitih kulturnih nasleđa, osnovna infrastruktura i postojeći sektor turizma koji je u porastu kako bi omogućili da se ostvari razvoj kulturnog turizma imajući u vidu da slabosti koje su identifikovane mogu se i rešiti. Postoji mali broj premijernih atrakcija za posetioce u oblasti koja će privući određen stepen turizma uprkos bilo kojim širim inicijativama – projekat PKRK nudi mogućnost da se donese ekonomska korist od turizma široj populaciji i u procesu kako bi ostvarili svoje dublje ciljeve.

Ispitan je i razmotren zakonodavni okvir rada (Prilog B). Izgleda da dok god zakon ukazuje na dobre namere postoji način da se ide napred pre nego što postane u potpunosti efektivan ‘na terenu’. Dato je mišljenje za različite sektore turizma i mere sprovođenja (Prilog C).

Određen broj scenarija je identifikovan i ispitan kako bi odlučili kako najbolje da razviju prikladnu strategiju kako bi ostvarili ciljeve projekta PKRK a u vezi sa uravnoteženim pristupom kulturnoj raznolikosti, nasleđu i turizmu.

Odabrani scenario će uključiti PKRK tim koji će igrati ključnu vodeću ulogu u rešavanju slabosti iz kulturnog nasleđa i jednako važnu olakšavajuću ulogu u razvoju proizvoda turizma za region gde će kulturno nasleđe igrati ključnu ekonomsku ulogu koja je održivo uravnotežena sa svojom jednako važnom ulogom društvenog spoja.

Preporuke predviđaju potpuno iskorišćavanje konsultativnog/učesničkog okvira rada koji je tim PKRK već razvio u regionu i na drugim mestima na Kosovu kako bi razvili strategiju turizma kulture koja treba da pruži ostvarivanje ciljeva projekta. ‘Središna’ preporuka je prisajedinjena a nalazi se paralelno oko planova proizvodnje Turizma Nasleđa i Kulture pošto pomenuto izgleda kao dobro za integrisanje sa različitim PKRK/PPLR inicijativama koje napreduju na Kosovu i kritično obezbeđuje jednu vrstu proizvoda ‘indikatora’ koji treba da postane proces i kulturalni i ekonomski pokretač za region u budućnosti.

Odeljak 2

Istorijat

Ljudi na Kosovu žive na zemlji sa bogatom i kompleksnom istorijom i jednako bogatom i kompleksnom prirodnom i kulturalnom slikom predela. Kosovo je nedavno iskusilo bolan konflikt kada je zajedničko kulturno nasleđe fragmentirano i zgrade koje pružaju vizuelnu i iskustvenu priču svoje duge istorije, nažalost, postalo simbolična meta za dela gneva i bola.

Dubina takvih gubitaka često prolazi nezapažena usled više neposrednog ličnog gubitka tokom sukoba. Ali nasleđe ljudi i mesta pruža siguran nastavak sadašnje i buduće populacije od oluja života sa uvažavanjem kreativnog potencijala ljudske rase.

Tokom proteklih deset godina mnoge ključne zgrade baštine su restaurirane, projekat PKRK radi čak i na dubljem nivou kao što i čini napore da ponovo izgradi zajednice, zgrade i pejzaže kroz jednu integrisanu kulturalno ojačanu vežbu.

Ciljevi projekta

Način rada za projekat je bio dinamičan i fleksibilan u pogledu na okolnosti kako su se razvijale i znanje i iskustvo koje je stečeno. Početni smer kulturnog nasleđa je proširen na još celovitije razumevanje kulturnog nasleđa i društva.

Krajnji cilj (CRIS Br. 2009/219-555)

“Kako bi osigurali dugoročnu održivost kulturnog nasleđa na Kosovu ”

Svrha projekta (CRIS Br. 2009/219-555)

“ Ovaj specifičan projekat ima za cilj povećanje aktivnosti u vezi sa procesom rehabilitacije kulturnog nasleđa sa svim relevantnim institucijama, koristeći kulturno nasleđe kao sredstvo za pomirenje i dijalog između zajednica, kao i da počnu da razvijaju privredni potencijal ovog posebnog sektora.”

Prevažodni cilj i svrha projekta za projekat PKRK prikazuje njihov korak po korak progresivni pristup kulturnom nasleđu sa terena i/ili objekata, zgrada i restauracija i/ili predstavljanje istog potpuno celovitim i dinamičnim angažovanjem sa kulturom i nasleđem prihvativši nematerijalna kao i materijalna kulturna nasleđa zajedno sa nasleđem pejzaža i manje terenski-određenih prirodnih nasleđa uključujući i biodiverzitet.

Ključni ciljevi Projekta PKRK kao što je izdvojeno od trenutnog stanja su sledeći:

- Promovisanje kulturnih raznolikosti kao mehanizam za pomirenje i integrisanje različitih zajednica
- Promovisanje kulturnog nasleđa kao dinamičnog društvenog i ekonomskog izvora

- Razvoj održivog društveno-integrisanog sektora turizma kulture.

Projekat PKRK u Peći je sproveden u 5 faza.

Do sada istraživanje koje je sprovedeno od strane *UBO Consultinga* je bilo glavni ishod od faze 1 – Dijagnoza projekta.

Postupci predstavljeni pod fazom 1 – Dijagnoze su sledeći

- Prikupljanje i analiziranje podataka o nasleđu u oblasti
- Procena infrastrukture
- Identifikacija zainteresovanih strana

Faza 1 – Dijagnoza je skoro završena a završena je uporedo sa fazom 2 – Studija izvodljivosti.

Postupci predstavljeni pod fazom 2 – Studija izvodljivosti su sledeći:

- Rezimiranje rezultata dijagnostičke faze
- Preporuke za strategiju regionalnog turizma
- Preliminarni plan postupaka
- Nadgledanje studije izvodljivosti
- Potvrđivanje/usvajanje studije izvodljivosti

Studija izvodljivosti je uveliko bila sprovedena i zaključena unutar tog okvira rada.

Metodologija

Metodologija za studiju je bila sledeća:

- Ispitivanje obezbeđene dokumentacije (vidi Prilog)
- Analiza faze 1 – Dijagnoza istraživanja projekta sprovedena od strane *UBO Consulting* pod nazivom 'Istraživanje o mogućnostima razvoja kulturnog turizma u pećkom regionu'.
- Priprema studije izvodljivosti na programiranoj, sekvencijalno konsultativnoj, kontroli dokumenta osnovi (12 pod dokumenata)
- Radna poseta regionu Peći i sastanak sa stručnim licem, konsultativnim organom, organom saradnikom i regionalnom nadzornom grupom.

- Saglasnost u dogovoru o preporuci strategije
- Naknadna istraživanja
- Priprema i podnošenje kompletirane studije izvodljivosti

Odeljak 3

Kontekst – Postojeća situacija

Analiza rezultata iz preliminarne faze 1 istraživanje prikupljanja podataka

Uvod

Istraživanje izgleda da nije krenulo sa određenim specifičnim prikupljanjem podataka, umesto toga sprovedeno je više u smislu kvalitativnog i kvantitativnog marketingškog istraživanja o turističkim izvorima kulturnog nasleđa i stavova iste, ali tokom procesa uspeali su da prikupe podatke o svakoj gore pomenutoj predmetnoj kategoriji.

Podaci su bili izdvojeni i uključeni u preliminarne regionalne i opštinske profile (Prilog D).

Istraživanje je takođe prikupilo podatke o istraživanju tržišta koji će pružiti informacije o proceni infrastrukture i identifikaciju interesnih grupa u studiji izvodljivosti.

Istraživanje je sprovedeno i izvešteno pod sledećim naslovima:

- Instituti za zaštitu spomenika
- Komparativni opštinski rezultati sa šest destinacija kulturnog nasleđa
- Profil destinacija kulturnog nasleđa – rezultati od lokalnih predstavnika U opštinama Peć, Klina, Dečane, Istok, Junik i Đakovica.
- Vlasnici kulturnog nasleđa
- Lokalni turisti i posetioci
- Lokalno stanovništvo
- Lokalne putničke agencije
- Percepcije turista/posetilaca iz drugih regiona
- Percepcije turističkih agencija iz drugih regiona

Analiza istraživačkih podataka otkriva sledeće:

Čini se da su najobuhvatljiviji sistematski rezultati istraživanja oni obezbeđeni od strane lokalnih predstavnika pod naslovom 'Komparativni opštinski rezultati sa šest destinacija kulturnog nasleđa'. Čini se da su njihovi zaključci takođe generalno prikupljeni od drugih istraživanja.

Izgleda da postoji neka razlika između stavova u nekim od istraživanja naročito u odnosu na dostupnost.

Slede ključne krajnje stavke iz vučene iz istraživačkih podataka:

Izvor kulturnog nasleđa

Postoji dosta izvora različitih osetljivih kulturnih nasleđa u regionu, prevashodno identifikovani kao sastav zgrada i lokacija koje su arheološke, istorijske, duhovne, verske, grobnice, domaćinstva, muzeji, kule, vodenice, mostovi i pijace.

Identifikovano je, procenjeno i prikupljeno izvora kulturnog nasleđa od 119 zgrada i lokacija u regionu. Vlasništvo je relevantno – javno (42), privatno (49), verska zajednica (26).

Broj lokacija koje su pretrpele ili na kojima se radi restauracija/rehabilitacija je nizak (IPM Đakovica (8), IPM Peć (8)).

Izgleda da su radovi restauracije/rehabilitacije preduzeti van agencije/NVO ali ovo nije u potpunosti jasno iz dokumentacije.

Postoje neke sumnje vezano za status nekih od lokacija koje su navedene – neke više ne postoje kao što je opisano. Nije jasno da li se ovo zapažanje odnosi na liste uključene u aneksima istraživanja ili na druge liste.

Izvor kulturnog nasleđa u regionu ne odnosi se generalno u pogledu na lokalnu, versku, nacionalnu, evropsko regionalnu, širom-Evrope ili međunarodnu važnost tako da je teško da se proceni njihova značajnost.

Motivacija za posetioce je generalno vezana za Peć i na neki način manje na drugim mestima u regionu.

Iako ima neke kratke napomene u izveštaju istraživanja na nematerijalno kulturno nasleđe kao što su verske prakse, zanati, muzika i igre, istraživanje ne ukazuje na postojanje odgovarajućeg nematerijalnog kulturnog nasleđa u regionu.

Kompatibilnost sa susednim regionima je primećena kao promenljiva.

Izvori kulture predela

Podaci istraživanja se ne odnose naročito na izvor kulture predela u regionu već daju generalnu napomenu na topografiju i stepen izvora kulture predela u regionu kojom predlažu da postoji izvor kulture predela u regionu.

Izvori prirodnog nasleđa

Postoji materijalni izvor kulturnog nasleđa u regionu, prevashodno identifikovan kao sastavljen od zgrada i lokacija.

Otkriven je, procenjen i prikumljen izvor prirodnog nasleđa od 11 lokacija. Vlasništvo je manje relevantno – javno (11), privatno (2).

Izvori prirodnih pejzaža

Identifikovana lokacija prirodnog nasleđa čini se da uključuje neke izuzetne prirodne pejzaže – ovo sugeriše da su resursi prirodnog pejzaža rasprostranjeni u regionu.

Mere za podizanje svesti

Mere za podizanje svesti o značajnosti prirodnog i kulturnog nasleđa u regionu su preduzete, ali očigledno nisu uvek adekvatne.

Postojeći turizam kulture

Izvori kulturnog nasleđa u regionu već privlače turiste i turizam kulture je ekonomska aktivnost u regionu iako na relativno niskom nivou.

Prirodno nasleđe regiona se pokazalo kao velika atrakcija za posetioce sa posetama lokacija/arhitekture i prirodnim okruženjem koja je veoma dobro ocenjeno ispred kulturno umetničkih različitosti.

U regionalnom smislu čini se da postoji disbalans turističke destinacije, sa najposećenijim lokacijama koje se nalaze u ili blizu grada Peći.

Verska mesta ili spomenici privlače najveći broj turista.

Turisti/posetioци su uglavnom sa Kosova ili dijaspore sa niskim nivoom međunarodnog turizma (14%).

77% turista/posetilaca u regionu je ocenilo ‘turističku ponudu’ u regionu kao izvanrednu ili iznad proseka.

Fizička infrastruktura

Sve u svemu predloženo je da je generalno infrastruktura neadekvatna.

Napomenute su zabrinutosti, mada ne konstantno, o ključnim infrastrukturnim odredbama putem pružanja električne energije i vode.

Infrastruktura puteva izgleda adekvatno izuzev malo udaljenijih oblasti u regionu.

Infrastruktura prevoznih usluga izgleda adekvatna mada malo skupa.

Administrativna infrastruktura

Direktna povezanost administrativne infrastrukture sa kulturnim nasleđem i turizmom kulture izgleda na neki način nepotpuna i manjka-izvore.

Postoji nagoveštaj da nivo krajnjeg strategijskog planiranja nije adekvatan.

Takođe postoje nagoveštaji da nivo planiranja razvoja i kontrole razvoja nije adekvatan u pogledu na bezosećajni dizajn novih zgrada i potrebe za glavnim planovima i regulatornim planovima.

Finansiranje i budžeti

Nedostatak i/ili potreba za adekvatnim finansiranjem i budžetskom odredbom su nezaobilazna tema.

Infrastruktura turizma kulturnog nasleđa

Postojeći sektor turizma kulture u regionu ima slabe resurse i ima veoma slabu infrastrukturu turizma kulture.

Nedostatak i/ili slab kvalitet prikladne signalizacije i informacija je naglašavan iznova i iznova u istraživanjima.

Staze su takođe kritikovane.

Očigledno postoji ograničeni mehanizam procene.

U regionu postoji samo jedan turistički informativni centar (u Peći).

Izgleda da u regionu postoji neadekvatna medijska promocija imovine kulturnog turizma – posetioci su, pre svega pod uticajem porodica/prijatelja, itd.

Evidentno marketing turizma kulturnog nasleđa u regionu skoro da i ne postoji, osim nekih konkretnih inicijativa, kao što je iskustvo Rugove.

Infrastruktura ugostiteljstva

Postojeći sektor ugostiteljstva izgleda da ispunjava potrebe i očekivanja trenutnog tržišta turista i čini se da je dobro prihvaćeno.

Uključenost zajednica u kulturnom nasleđu u regionu

Privatni vlasnici generalno nisu uključeni u sektor kulturnog turizma i očekuju da se finansiranje obezbedi od strane vlasti kako bi im pomogli u očuvanju kulturnog nasleđa i prilikom uključivanja u kulturnom turizmu.

Privatni vlasnici su izrazili nizak nivo interesovanja u saradnji.

Uočene prednosti kulturnog turizma kao što je izraženo u privatnim i drugim sektorima su uglavnom identifikovane u ekonomskim, infrastrukturnim i opštim društvenim uslovima.

Postoji opšte mišljenje da lokalne zajednice nisu uključene u svojim kulturnim nasleđima kao što je poželjno.

Istraživanje lokalnog stanovništva bi, međutim, sugerisalo što je moguće pozitivnije tumačenje ukoliko bi mnogi stanovnici bili upoznatiji na jedan bolje informisan način.

Uočene prednosti kulturnog turizma kao što je izraženo od strane lokalnog stanovništva su identifikovane više u smislu tradicije i kulture nego u ekonomskom, infrastrukturnom i opšte socijalnom smislu.

Čini se da u većini regiona postoje aktivne grupe lokalne zajednice ili NVO-a

Interesne grupe u regionima

Čini se da se istraživanje uspešno uključilo sa većinom ključnih interesnih grupa u regionu.

Istraživanje i kulturna raznolikost u regionu

Pitanje kulturne raznolikosti aludira indirektno na istraživanje u kontekstu analize populacije i referenci različitim religijama u regionu.

Ključne slabosti identifikovane u samom istraživanju su sledeće:

Nedostatak prikladne signalizacije i informacija o kulturnom nasleđu

Slab nivo uključenosti lokalnih građana u resursila lokalnog kulturnog nasleđa i prpratnim sektorom za turizam

Neadekvatne mere podizanja svesti o kulturnom nasleđu

Očigledan nizak nivo finansiranja i/ili interesovanja od strane relevantnih vlasti

Neadekvatna infrastruktura – nije uvek jasno da li se ovo odnosi na opšte fizičke i administrativne infrastrukture, na infrastrukturu kulturnog nasleđa, na opštu infrastrukturu turizma ili na infrastrukturu kulturnog nasleđa.

Postupci predloženi u podacima iz istraživanja kako bi popravili trenutnu situaciju

Generalni planovi i regulatorni planovi na regionalnom opštinskom nivou

Stavljanje na snagu primenljivih zakonskih instrumenata

Obezbeđivanje naknadnih investicija/finansiranja i rešavanje očiglednih prepreka u finansijskom sektoru

Prioritizovanje turističkih komponenti u opštinskim planovima za razvoj

Promovisanje turizma u regionu putem marketinga itd.

Poboljšati standarde u svim odeljcima industrije turizma

Ispitati načine kako bi obezbedili kvalitetne ponude posetiocima/turistima

Obezbediti naknadne kapacitete smeštaja

Definisati zaštićena područja

Obezbediti programe i projekte rehabilitacije

Primenjivanje poboljšanih zaštita/upravljanja arheološkim nalazištima, arhitektonskim spomenicima i ansamblima pod hitno

Sprovođenje programa podizanja svesti o kulturnom nasleđu i okruženju sa lokalnim zajednicama

Naknadni podaci

Zakonodavni kontekst

Uvod

Spisak zakona na Kosovu koji je direktno ili indirektno povezan sa projektom PKRK-a je uključen u dodacima. Spisak je još uvek u razmatranju i postoji mogućnost da se drugi zakoni dodaju. Oni predlažu relativno opširan zakonski okvir za projekat PKRK.

Stvarna primena zakona zahteva potvrdu kao što je odnos između ovih zakona i zakonskih odredbi na opštinskom nivou, a obim i značaj lokalnih propisa tek treba da bude uspostavljen.

Iz razgovora sa zainteresovanim stranama i dokaza na terenu čini se da će biti nesklada između namere zakonodavstva koje je na mestu i praktičnosti na terenu sa posebnim osvrtom na prostorno planiranje i standarde okruženja.

Tačnije postoji malo dokaza o strukturnom planiranju i procesu razvoja bilo na način dokaza planova razvoja ili kontrole planiranja. Ukoliko je ovo slučaj, teško je predvideti dugoročnu budućnost za uspešnu industriju turizma.

Odeljak 4

Analiza rezultata od podataka prikupljenih tokom preliminarne istraživanja i potvrde misije koja je predmet analize PSMR-a (prednosti svedoka i mogućnosti rizika)

Uvod

Slede ključne krajnje stavke izvučene iz podataka od istraživanja (čitaj: Doc 003/B) i proširene zapažanjima pripremljenim od strane Misije na Kosovu u martu 2011. A sve to predmet analiza PSMR-a.

Analize PSMR-a su sprovedene unutar okvira rada koji usaglašava ključne ciljeve PKRK a koji su sledeći:

- Promovisanje kulturne raznolikosti kao mehanizma za pomirenje i integrisanje različitih zajednica
- Promovisanje kulturnog nasleđa kao dinamičnog društvenog i ekonomskog izvora
- Razvoj održivog društveno-integriranog sektora turizma kulture.

Prednosti i slabosti:

Izvori kulturnog nasleđa

Prednosti

Postoji dosta izvora različitih osetljivih kulturnih nasleđa u regionu, prevashodno identifikovani kao sastav zgrada i lokacija koje su arheološke, istorijske, duhovne, verske, grobnice, domaćinstva, muzeji, kule, vodenice, mostovi i pijace.

Identifikovano je, procenjeno i prikupljeno izvora kulturnog nasleđa od 119 zgrada i lokacija u regionu. Vlasništvo je relevantno – javno (42), privatno (49), verska zajednica (26).

Slabosti

Broj lokacija koje su pretrpele ili na kojima se radi restauracija/rehabilitacija je nizak (IPM Đakovica (8), IPM Peć (8)).

Izgleda da su radovi restauracije/rehabilitacije preduzeti van agencije/NVO ali ovo nije u potpunosti jasno iz dokumentacije.

Postoje neke sumnje vezano za status nekih od lokacija koje su navedene – neke više ne postoje kao što je opisano. Nije jasno da li se ovo zapažanje odnosi na liste uključene u aneksima istraživanja ili na druge liste.

Izvor kulturnog nasleđa u regionu ne odnosi se generalno u pogledu na lokalnu, versku, nacionalnu, evropsko regionalnu, širom-Evroepe ili međunarodnu važnost tako da je teško da se proceni njihova značajnost.

Motivacija za posetioce je generalno vezana za Peć i na neki način manje na drugim mestima u regionu.

Iako ima neke kratke napomene u izveštaju istraživanja na nematerijalno kulturno nasleđe kao što su verske prakse, zanati, muzika i igre, istraživanje ne ukazuje na postojanje odgovarajućeg nematerijalnog kulturnog nasleđa u regionu.

Tokom trajanja misije u martu nastale su informacije o nematerijalnom kulturnom nasleđu tokom diskusija i poseta muzejima i pijacama koje su pokazale postojanje bogatog nematerijalnog kulturnog nasleđa u regionu ali izgleda da ovo nije bilo sistematski zabeleženo i prikupljeno. Takođe je postojao dokaz da je nematerijalno kulturno nasleđe pod rizikom da bude izgubljeno.

Kompatibilnost sa susednim regionima (na Balkanu) je primećena kao promenljiva.

Izvori kulture predela

Slabosti

Podaci od istraživanja ne odnose se obavezno na izvore kulture predela u regionu već generalno ukazuju na topografiju a stepen izvora kulture predela u regionu nagoveštava da postoje izvori kulture predela u regionu – ovo je svedočenje iz martovske misije, ali ponovo čini se da ovo nije bilo sistematski procenjeno, zabeleženo i prikupljeno..

Izvori prirodnog nasleđa

Prednosti

U regionu postoji izvor prirodnog nasleđa, prevashodno identifikovan kao sastavljen od planina, reka, jezera, klisura, vodopada, pećina i toplih voda.

Identifikovan je, procenjen i prikupljen glavni izvor prirodnog nasleđa od 11 lokacija.

Ovde je vlasništvo manje relevantno – javno (11), privatno (2).

Slabosti

Sumnja se da mnoga druga nalazišta prirodnog nasleđa nisu identifikovana, procenjena i prikupljena.

Dokument o raznovrsnosti života potiče nakon martovske misije – ‘Procena raznovrsnosti života na Kosovu’ maj 2003. – pripremljen u ime USAID-a/Kosovo. Kratak pregled ukazuje da je ovo veoma koristan ako ne i veoma opšti dokument. Potreban je detaljniji i naučni dokument. Zanimljivo je da je u dokumentu predloženo da region ‘Planine Prokletije’ bude uzet u obzir 2003. za proglašenje za nacionalni park.

Izvori prirodnog pejzaža

Prednosti

Identifikovane lokacije prirodnog nasleđa izgleda da uključuju neke izuzetne prirodne pejzaže

Slabosti

Sumnja se da postoje više rasprostranjenih izvora prirodnih pejzaža u regionu – ovo je proisteklo iz martovske misije, ali jos jednom ovaj izvor izgleda da nije sistematski procenjen, zabeležen i prikupljen...

Mere podizanja svesti

Slabosti

Mere podizanja svesti o značajnosti prirodnog i i kulturnog nasleđa u regionu su preduzete, ali evoidentno je da nisu uvek adekvatne.

Postojeći turizam kulture

Prednosti

Izvor kulturnog nasleđa u regionu već privlači posetioce a turizam kulture kao jedna ekonomska aktivnost u regionu je na relativno niskom nivou.

Prirodno nasleđe regiona se pokazalo kao velika atrakcija za posetioce sa posetama lokacija/arhitekture i prirodnim okruženjem koja je veoma dobro ocenjeno ispred kulturno umetničkih različitosti.

77% turista/posetilaca u regionu je ocenilo ‘turističku ponudu’ u regionu kao izvanrednu ili iznad proseka.

Slabosti

U regionalnom smislu čini se da postoji disbalans turističke destinacije, sa najposećenijim lokacijama koje se nalaze u ili blizu grada Peći.

Verska mesta ili spomenici privlače najveći broj turista.

Turisti/posetioci su uglavnom sa Kosova ili dijaspore sa niskim nivoom međunarodnog turizma (14%).

Fizička infrastruktura

Slabosti

Sve u svemu predloženo je da je generalno infrastruktura neadekvatna.

Napomenute su zabrinutosti, mada ne konstantno, o ključnim infrastrukturnim odredbama putem pružanja električne energije i vode.

Infrastruktura puteva izgleda adekvatno izuzev malo udaljenijih oblasti u regionu.

Infrastruktura prevoznih usluga izgleda adekvatna mada malo skupa.

Istraživanje nije naglasilo pitanje otpada i smeća, mada je posetom na terenu ovo otkriveno kao veliki problem na Kosovu i u pećkom regionu.

Administrativna infrastruktura

Prednosti

Postojanje i primena strategije regionalnog razvoja 2010-2013 je prednost značajnog potencijala u regionu koji pruža mogućnosti za saradnju i paralelnu integraciju.

Slabosti

Direktna povezanost administrativne infrastrukture sa kulturnim nasleđem i turizmom kulture izgleda na neki način nepotpuna i manjka-izvora.

Postoji nagoveštaj da nivo krajnjeg strategijskog planiranja nije adekvatan.

Takođe postoje nagoveštaji da nivo planiranja razvoja i kontrole razvoja nije adekvatan u pogledu na bezosećajni dizajn novih zgrada i potrebe za glavnim planovima i regulatornim planovima.

Tokom martovske misije otkriveno je da postoji problem u rešavanju problema otpada širom regiona. Zapanjujuće je da se sa ovim nismo susreli u podacima istraživanja –

može biti slučaj da bude opšteg prihvatanja trenutne veoma nezadovoljavajuće situacije. Međutim ohrabrujuće je napomenuti da je trenutno u Peći u toku kampanja rešavanja ovog problema.

Finansiranje i budžeti

Slabosti

Odsustvo i/ili potreba za adekvatnim finansiranjem i budžetskom odredbom je neizostavna tema.

Infrastruktura turizma kulturnog nasleđa

Prednosti

Postoje ograničeni primeri marketinga turizma kulturnog nasleđa u regionu kao što je iskustvo Rugove i komercijalne inicijative turističkih preduzeća. Njihovo iskustvo i znanje su prednosti koje se mogu graditi.

Slabosti

Postojeći sektor turizma kulture u regionu ima slabe resurse i ima veoma slabu infrastrukturu turizma kulture.

Nedostatak i/ili slab kvalitet prikladne signalizacije i informacija je naglašavan iznova i iznova u istraživanjima.

Nedostatak i/ili slabi uslovi pristupnih staza

Nema dokaza da postoji mehanizam procene.

Postoji samo jedan turistički informativni centar (u Peći) u regionu.

Izgleda da u regionu postoji neadekvatna medijska promocija imovine kulturnog turizma – posetioci su, pre svega pod uticajem porodica/prijatelja, itd.

Evidentno koordinirani marketing turizma kulturnog nasleđa u regionu skoro da i ne postoji.

Infrastruktura ugostiteljstva

Prednosti

Postojeći sektor ugostiteljstva izgleda da ispunjava potrebe i očekivanja trenutnog tržišta turizma i čini se da je dobro prihvaćeno.

Slabosti

Postojeći sektor ugostiteljstva možda nije dobro pozicioniran da ispuni zahteve tržišta turizma koje je u porastu naročito internacionalni turizam.

Uključivanje zajednica sa kulturnim nasledem u regionu

Slabosti

Privatni vlasnici generalno nisu uključeni u sektor kulturnog turizma i očekuju da se finansiranje obezbedi od strane vlasti kako bi im pomogli u očuvanju kulturnog nasleđa i prilikom uključivanja u kulturnom turizmu.

Privatni vlasnici su izrazili nizak nivo interesovanja u saradnji.

Uočene prednosti kulturnog turizma kao što je izraženo u privatnim i drugim sektorima su uglavnom identifikovane u ekonomskim, infrastrukturnim i opštim društvenim uslovima.

Postoji opšte mišljenje da lokalne zajednice nisu uključene u svojim kulturnim nasleđima kao što je poželjno.

Prednosti

Istraživanje lokalnog stanovništva bi, međutim, sugerisalo što je moguće pozitivnije tumačenje ukoliko bi mnogi stanovnici bili upoznatiji na jedan bolje informisan način.

Uočene prednosti kulturnog turizma kao što je izraženo od strane lokalnog stanovništva su identifikovane više u smislu tradicije i kulture nego u ekonomskom, infrastrukturnom i opšte socijalnom smislu.

Čini se da u većini regiona postoje aktivne grupe lokalne zajednice ili NVO-a

Interesne grupe u regionu

Prednosti

Čini se da se istraživanje uspešno uključilo sa većinom ključnih interesnih grupa u regionu.

Slabosti

Stiče se utisak da interesene grupe nisu zahvalne na prednostima koje saradnja može da pruži.

Istraživanje i kulturna raznolikost u regionu

Slabosti

Pitanje kulturne raznolikosti aludira indirektno na istraživanje u kontekstu analize populacije i referenci različitim religijama u regionu.

Ključne Slabosti otkrivene tokom istraživanja su sledeće:

Nedostatak prikladne signalizacije i informacija za kulturno nasleđe

Slab nivo uključenosti lokalnog stanovništva sa izvorima lokalnog kulturnog nasleđa i propratnim sektorom turizma

Neadekvatne mere podizanja svesti o kulturnom nasleđu

Očito nizak nivo finansiranja i/ili interesovanja od strane relevantnih vlasti

Neadekvatna infrastruktura – nije uvek jasno da li se ovo odnosi na opšte fizičke i administrativne infrastrukture, na infrastrukturu kulturnog nasleđa, na opštu infrastrukturu turizma ili na infrastrukturu kulturnog nasleđa.

Postupci predloženi u podacima iz istraživanja kako bi popravili trenutnu situaciju

Priprema, usvajanje i stavljanje na snagu generalnih planova i regulatornih planova na regionalnom opštinskom nivou

Stavljanje na snagu primenljivih zakonskih instrumenata

Obezbeđivanje naknadnih investicija/finansiranja i rešavanje očiglednih prepreka u finansijskom sektoru

Prioritizovanje turističkih komponenti u opštinskim planovima za razvoj

Promovisanje turizma u regionu putem marketinga itd.

Poboljšati standarde u svim odeljcima industrije turizma

Ispitati načine kako bi obezbedili kvalitetne ponude posetiocima/turistima

Obezbediti naknadne kapacitete smeštaja

Definisati zaštićena područja

Obezbediti programe i projekte rehabilitacije

Primenjivanje poboljšanih zaštita/upravljanja arheološkim nalazištima, arhitektonskim spomenicima i ansamblima pod hitno

Sprovođenje programa podizanja svesti o kulturnom nasleđu i okruženju sa lokalnim zajednicama.

Mogućnosti:

Smatralo se nepotrebnim da se navedu mogućnosti pošto je u prednostima i slabostima napomenuto da postoji jaka prilika da se ostvare ciljevi projekta u regionu Peći.

Svaka slabost je potencijalna prilika

Pretnje:

Pomenute prednosti i slabosti takođe odsečno prikazuju pretnju koja postoji nad ciljevima projekta osim ukoliko prihvatljiv stepen uspeha ne bude postignut u rešavanju mnogih slabosti.

Neuspeh će imati uticaja na kulturno nasleđe ali će ozbiljniji uticaj imati na kvalitet života trenutnih i budućih generacija u regionu.

Moguće je da skrivena pretnja leži u potcenjivanju skale izazova. Postoje slabosti širom celokupne strukture društva na Kosovu. Slabosti nisu odomaćene ali su nađene u scenarijima oskudica u kompleksnim izvorima uključujući pomešanost nestašice u finansiranju, obukama, iskustvu i veštinama profesionalizma i upravljanja.

Projekat mora biti napravljen da bude održiv na zdravim fondacijama i uvek mora da štiti i ojačava tu fondaciju u skladu sa koracima ka napretku čak i po cenu sporijeg napretka u odnosu na ono što neki očekuju.

U stvari postignuta očekivanja i pružena poboljšanja moraju biti pažljivo poklopljena tokom procesa.

Delimično uspešan projekat može da ima više štete na dugoročnije ciljeve projekta nego da projekta nema uopšte.

Gde očekivanja nisu ostvarena, apatija i nezainteresovanost postaju još dublje usađene u zajednicu što čini još veće poteškoće projektima u budućnosti. U slučaju projekta PRKR-a frustracija od neuspeha može biti usmerena ka izvorima kulturnog nasleđa.

Da bi polako napredovali i kako bi osigurali napredak najbolji način je da postepeno spreče takve inherentne pretnje.

Odeljak 5

Scenario opcione strategije

Uvod

Analiza podataka od istraživanja i profila regiona i šest opština ukazuje da bi bilo izvodljivo da se razvije strategija turizma kulture za region koja će imati potencijala da pruži ostvarivanje širih ciljeva kulturne raznolikosti PKRK-a.

Sledeći pregled se zasniva na poslednjem paragrafu odeljka 2. Metodologija pristupa izveštaja *UBO consulting* takođe pruža određen potencijal dok naglašava prepreke koje su jasno vidljive na analizama PSMR-a.

Upoznatost i shvatanje turizma i vrednosti kulturnog nasleđa u regionu od strane javnih i lokalnih vlasti je veoma ograničena (sa izuzetkom lokalnih predstavnika i IZS). Postoji malo dokaza o organizovanom strategijskom pristupu u razvoju turizma bilo kulturnog ili inače koordinirane strikture upravljanja a postoji i vakuum informacija o turizmu u regionu. Međutim postoji opšte uvažavanje potencijala kulturnog turizma regiona i spremnost da se aktivno uključe sa inicijativama da se ostvare ti potencijali.

Trenutna situacija na Kosovu i u regionu Peći tačnije se čini da pruža kratak ali veoma jedinstven 'spektar mogućnosti' da vode i oblikuju razvoj turizma generalno i turizma kulture tačnije u regionu na način koji pruža maksimalne koristi lokalnoj populaciji, ne samo u osnovnim ekonomskim okvirima nego i u dubljem kulturnom kontekstu koji stavlja bogatu kulturno raznolikost i nasleđe regiona u centru zajednica.

Otkriveno je četiri opcionih scenarija koji će pružiti okvir rada za vežbu procene izvodljivosti na najprikladnijoj strategiji turizma kulturnog nasleđa kako bi nastavili u pećkom regionu da ostvaruju ciljeve projekta PKRK-a.

Opcija 1. predstavlja minimalni nivo angažovanja sa procesima kulturnog nasleđa i turizma kulture u regionu tokom i preko sprovođenja procene od strane PKRK i procene do sada sprovedene i koja će se produžiti do početka 2012. god.

Svaka od narednih tri opcija predstavlja jedan porast povećanja nivou potencijala potrebnog angažovanja/investiranja i izvršenog uticaja.

Može biti više opcija scenarija koje treba uzeti u obzir i dobrodošle su sugestije u tom pogledu. Gotovo sigurno će biti poboljšanja na opisanim scenarijima.

Prilikom procene četiri opcija neophodno je odlučiti koja od opcija može pružiti najviše ključnih ciljeva projekta PKRK-a a koji se ponavljaju kao što sledi:

- Promocija kulturne raznolikosti kao mehanizam koji će uskladiti i integrisati različite etničke zajednice
- Promovisanje kulturnog nasleđa kao dinamičnog društvenog i ekonomskog izvora
- Razvoj održivog društveno-integrisanog sektora turizma kulture.

Prilikom dolaska do odluke o tome koja strategija je izvodljiva trebalo bi uzeti u obzir kapacitet regiona Peći kako bi preradili strategiju i kako bi je pustili ‘na terenu’.

Opcija 1. Scenario ‘Ne radi ništa’

Scenario ‘ne radi ništa’ bi jednostavno uključio stanje pripravnosti i omogućilo bi postojećoj situaciji da se razvije. Ipak je ovo strategija, ali je uveliko pasivna ili po prirodi ‘bez intervencija’.

Na osnovu faze 1. istraživanja i pod pretpostavkom da nije preduzeta nikakva druga veća inicijativa, najverovatnije ‘najgori slučaj’* ishoda bi mogao da se opiše na sledeći način:

Može se očekivati da se turizam u regionu razvije na relativno nekoordinisan način, u velikoj meri na čelu sa komercijalnim imperativima, verovatno isključen iz lokalne zajednice.

Najverovatnije lokalna populacija neće moći da istvari koristi od takvog turizma.

Element turizma kulture konačne turističke ponude u regionu mogu biti ‘relativno mali’ tokom vremena u odnosu na druge turističke elemente.

Više atrakcija geografski perifernog kulturnog nasleđa može da ne uspe da postigne ekonomsku isplativost i da se zapusti.

Mogu da postoje neke prednosti od kulturnih raznolikosti ali će one nastati kao rezultat slučajnosti radije nego plana.

Dok navedene lokacije mogu biti očuvane i zaštićene opšti izvori kulturnog nasleđa mogu biti oštećeni u takvom scenariju.

Konflikt ili tenzija se mogu razviti između komercijalnih interesa i zvaničnika odgovornih za brigu o kulturnom nasleđu.

Prirodno nasleđe može takođe da bude postepeno ili stalno oštećeno kao rezultat lokalnih neplaniranih i/ili prekomernih pritisaka korišćenja turizma.

Rast turizma bi mogao da pretekne kapacitet lokalne infrastrukture ponovo podižući tenzije između sektora turizma i lokalnog stanovništva.

Mogu da postoje otuđenja lokalnog stanovništva od destinacija turizma kulture, i na kraju, oštećenje samog turističkog proizvoda.

*Naglasio bih da dok je opisani 'najgori scenario' potencijalni scenario, stepen nepoželjnih razvoja verovatno će biti ublažen u različitim stepenima putem poboljšanja u centralnim i lokalnim upravama i pragmatičnim inicijativama vođenim od strane privatnog sektora. Međutim, na osnovu dostupnih informacija, postoji jako očekivanje nepoželjnih kašnjenja razvoja, gubitka resursa, gubitka krajnjeg integriteta kulturnog nasleđa i propuštanje prilika da se reše pitanja kulturne raznolikosti i da se očuva i integriše svo kulturno nasleđe unutar životne kulture današnjice.

Opcija 2. Scenario 'nezavisnih sektora'

Scenario 'nezavisnih sektora' bi uključio sektor turizma kulturnog nasleđa koji se razvija uveliko nezavisno od opšteg sektora turizma. Strategija bi se usredsredila na pitanja kulturnog materijalnog/ nematerijalnog i prirodnog nasleđa uključujući očuvanje lokacija, restauraciju, signalizaciju, informacije o nasleđu i pitanja bezbednosti lokacija i pre svega bi uključilo vlasti kulturnog nasleđa koje rade nezavisno.

U ovom scenariju mnogi potencijalni negativni uticaji koji su opisani u opciji 1 mogu ipak da nastanu ali u manje surovom stepenu. Sam izvor kulturnog nasleđa ima izgleda da bude zaštićen i umereno uspešan sektor turizma kulture razvijen i progresivno proširen.

Opcija 3. Scenario 'integrirani sektori'

Scenario 'integrirani sektori' bi naveo da razvoj sektora turizma kulturnog nasleđa bude integrisan zajedno sa razvojem opšteg sektora turizma. Strategija se neće samo usredsrediti na pitanja kulturnog materijalnog/nematerijalnog i prirodnog nasleđa uključujući i očuvanje lokacija, restauraciju, signalizaciju, informacije o nasleđu i pitanja bezbednosti lokacija nego bi uključilo i vlasti kulturnog nasleđa koje rade u partnerstvu i saradnji sa svim drugim zainteresovanim stranama i učesnicima iz turizma i zajednica.

Ovaj scenario ima potencijal da ispuni tri cilja projekta PKRK ali se može suočiti sa poteškoćama u potpunom ostvarivanju željenog usklađivanja i integracije raznovrsnih etničkih zajednica i u održavanju integriteta i nadmoćnost dinamičnog kulturnog nasleđa tokom vremena. Ovo očekivanje se odnosi na moć komercijalnog momenta koji teži da bude manje odgovoran na komunalne osetljivosti.

Opcija 4. Scenario ‘nasleđe-vodi ka sektoru turizma’

U sektoru ‘nasleđe-vodi ka sektoru turizma’, sektor kulturnog nasleđa bi doveo do integrisanog razvoja turizma u regionu.

Strategija bi uključila pitanja kulturnog materijalnog/nematerijalnog i prirodnog nasleđa uključujući i očuvanje lokacija, restauraciju, signalizaciju, informacije o nasleđu i pitanja bezbednosti lokacija a takođe bi uključilo i vlasti kulturnog nasleđa koje rade u partnerstvu i saradnji sa svim drugim zainteresovanim stranama i učesnicima iz turizma i zajednica.

Ali kulturno nasleđe bi bilo centralno u celom procesu.

Ovaj scenario ima najviše verovatnoća da dovede do maksimalnog stepena ispunjenja tri cilja projekta PKRK-a ali će zahtevati čvrsto, održivo vođstvo iz sektora kulturnog nasleđa.

Verovatno bi takođe zahtevalo najviši nivo javnih izvora, finansijskih i obratno.

Može da predstavlja visoko rizičnu strategiju pošto percepcija kulturnog nasleđa i njena uloga u društvu može biti oštećena ukoliko proces propadne.

Odeljak 6

Poželjna opcija strategije turizma kulture

Studija izvodljivosti je bila sprovedena unutar okvira rada usaglašenih ključnih ciljeva projekta PKRK koji su još jednom ponovljeni kao što sledi:

- Promocija kulturne raznolikosti kao mehanizma za usklađivanje i integrisanje različitih etničkih zajednica
- Promocija kulturnog nasleđa kao dinamičnog društvenog i ekonomskog izvora
- Razvoj održivog društveno-integrisanog sektora turizma kulture.

Ovi ciljevi koji su usvojeni od strane tima PKRK-a su izdvojeni iz formulacije na prvoj strani dokumenta CRIS br. 2009/219-555 – AŽURIRANI OPIS POSTUPKA. Oni su takođe bili obavešteni putem organizacionog prikaza da su karakteristike na strani 6 *UBO* dokumenta čitaj: ‘istraživanje o mogućnostima razvoja turizma kulture u regionu Peći’.

Sistematski strukturirani pristup je usvojen za studiju izvodljivosti uključujući i vežbu analize podataka koja je nakon toga bila predmet analize PSMR-a; ovaj pristup je olakšao ispitivanje opcionih scenarija strategije koja se treba preduzeti. Uzeti su u račun izvori tima PKRK-a i strukture koje već postoje.

Ishod ove vežbe je bio usvajanje opcije 3 od strane tima PKRK-a kao što sledi:

Opcija 3. Scenario ‘integrirani sektori’

Scenario ‘integrirani sektori’ bi naveo da razvoj sektora turizma kulturnog nasleđa bude integrisan zajedno sa razvojem opšteg sektora turizma. Strategija se neće samo usredsrediti na pitanja kulturnog materijalnog/nematerijalnog i prirodnog nasleđa uključujući i očuvanje lokacija, restauraciju, signalizaciju, informacije o nasleđu i pitanja bezbednosti lokacija nego bi uključilo i vlasti kulturnog nasleđa koje rade u partnerstvu i saradnji sa svim drugim zainteresovanim stranama i učesnicima iz turizma i zajednica.

Ovaj scenario ima potencijal da ispuni tri cilja projekta PKRK ali se može suočiti sa poteškoćama u potpunom ostvarivanju željenog usklađivanja i integracije raznovrsnih etničkih zajednica i u održavanju integriteta i nadmoćnost dinamičnog kulturnog nasleđa tokom vremena. Ovo očekivanje se odnosi na moć komercijalnog momenta koji teži da bude manje odgovoran na komunalne osetljivosti.

Analiza PSMR-a je otkrila značajan i u nekim slučajevima dubok nivo slabosti na svim nivoima u kulturnom nasleđu i infrastrukturnom *statusu kvo* u regionu u pogledu na postizanje ciljeva projekta. Kapacitet projekta PKRK-a da reši slabosti je promenljiva zbog pitanja autoriteta, vlasništva, ljudskih i fiskalnih resursa i niz ograničenja na nivou zajednica, opštinskom i državnom nivou.

Međutim, trebalo bi napomenuti da je projekat PKRK-a već osnovao preko zajednica – osnovanu kulturu koja razvija vredne resurse odozdo-do vrha, od vrha pa do dna i vertikalno i horizontalno integrisani kapacitet projekta.

Ovo bi trebalo da pruži rezultat predviđen pod opcijom 3 da se ostvari.

Odeljak 7

Preporuke studije izvodljivosti

Uvod

Preporuke za sprovođenje opcije 3. Strategije su sada opisane u kontekstu ciljeva projekta, izvora, autoriteta i ograničenja.

Preporuke su namenjene da dovedu u fazu 3 – regionalna faza strategije projekta PKRK-a sa određenom revizijom i usklađivanjem sa namerom pružanja Nacrta regionalne strategije za turizma kulturne raznolikosti i kulturnog nasleđa (integrisano sa strategijom koja obuhvata opšti razvoj turizma u regionu).

Slabosti identifikovane u fazi 2 obuhvataju slabosti koje su specifične za realizaciju ciljeva kulturnog nasleđa i kulturne raznolikosti projekta PKRK zajedno sa slabostima koje su podeljene sa svima onima koji su možda uključeni na bilo koji način u sektor turizma u regionu.

Krajnja preporuka

Krajnja preporuka je ta da se vežba preduzme da bi otkrili kako najbolje da se reše slabosti koje su otkrivene u analizama PSMR-a. Ova vežba je uključiti razvrstavanje slabosti na one koje projekat PKRK-a može da reši direktno i na one koje mi možemo da rešimo indirektno kao i one koji su na ivici svoje sfere uticaja.

Strategija će uključiti povezivanje postupaka kako bi rešili slabosti u sektoru zainteresovanih strana i korišćenje postojeće konsultativne/sprovodljive infrastrukture kako bi vratili strategiju u realnost.

Ključna napomena preporuke

U svako doba biće neophodno da se identifikuje kako najbolje da se iskoristi sprovođenje strategije kako bi rešili pitanja društvene povezanosti i kulturne raznolikosti.

Ovaj prioritet je dao povoda ključnoj napomeni preporuke ove studije izvodljivosti koja se odnosi na proizvodnju osnovne 'plana nasleđa za region Peći' do aprila 2012. Povezano sa ovim biće i prpratnog dokumenta 'Plan turizma kulturnog i prirodnog nasleđa za region Peći'. Planovi će uključiti jedan ugrađeni dinamični proces pregleda kako bi osigurali dalja poboljšanja i razvoje.

Planovi će biti za region ali će imati odvojene odeljke za svaku opštinu.

Naslovi predloženi ovde mogu biti previše akademski tako da može biti poželjno da se makar daju kolokvijalni ili narodni podnaslovi kao što su 'Ljudi, Mesta i Predeli'. Bilo bi važno osigurati da nivo uključene zajednice u procesu obezbedi da će oni deliti smisao vlasništva nad ovim dokumentima. Treba razmotriti mere kao što su

organizovanje crteža i fotografskih takmičenja među školskom decom, uključujući i unošenje pobeda u štampanim dokumentima.

Takva strategija ima potencijal da dopre do srži ciljeva PKRK-a i da pruži proizvod i proces koji ima potencijal da nastavi da razvija i da sazri u narednim godinama.

Regionalne i opštinske radne grupe će imati centralnu ulogu u stvaranju plana nasleđa, ali sami dokumenti moraju biti napravljeni od strane ključnog rima (treba da se usaglasi).

Sledi kratak pregled strukture predviđene za "plan nasleđa":

- Uvod
- Materijalno kulturno nasleđe
- Nematerijalno kulturno nasleđe
- Prirodno nasleđe
- Plan postupaka za Nasleđe
- Prilozi sa listama sajtova za svako gore pomenuto

‘Plan turizma kulturnog i prirodnog nasleđa’ je predložen kao odvojeni dokument, kombinovanje oba može biti štetno za oba. Razlog za ovaj stav je taj da će biti podataka u planu nasleđa koji neće (makar na početku) imati direktne dimenzije turizma. Plan nasleđa će takođe imati više detalja nego što će biti potrebno za turizam.

‘Plan nasleđa’ će pružiti okvir rada kako bi prikupili bazu podataka sa informacijama koje trenutno nedostaju. ‘Plan turizma nasleđa’ će tumačiti prikladne elemente ove baze podataka u turističke resurse. Ali prednost ovog pristupa je da je nasleđe viđeno u prvom stepenu kao resurs zajednica a na drugom mestu kao komercijalni proizvod.

Sadržaj ‘plana turizma nasleđa’ će zahtevati više mišljenja i vremena pošto će uključiti širok spektar tema uključujući:

- Vodeće smernice za pripremu, prezentaciju i upravljanje lokacijama kulturnog nasleđa kao turističkih destinacija
- Kategorizacija lokacija u pogledu na trenutne i buduće održivosti kao turističke destinacije
- Strategije da se kombinuju lokacije i nematerijalna nasleđa u turističke atrakcije – kao što su kulturalne rute, festivali, pešačke staze i staze koje uključuju transport konjevima i kočijama, itd.
- Plan postupaka turizma nasleđem

Zaključni rezime

Ove preporuke prikazuju odabrani scenario i obezbeđuju okvir rada kako bi pružili ciljeve projekta u procesu u kom dva vredna 'proizvoda' mogu biti postignuta sa potencijalom da postanu vitalni komunalni procesi.

Takvi proizvodi bi obezbedili čvrst indikator 'uspeha' za projekat i trebaju da ohrabre učesnije da se uključe sa više entuzijazma kada dokumenti dobiju oblik.

Predlaže se da PKRK/PPLR inicijative već budu u procesu na Kosovu, izgleda da se sve potencijalno uklapa uredno u ove preporuke.

Tekući razvoj tehničkog rada ministarstva i IZS-a će obezbediti kritičku proveru valjanosti kulturnog nasleđa i osiguraće kredibilitet predloženog nasleđa i planova turizma kulture.

Postojeći pilot postupci trebaju se uklopiti u razvoj dva plana i naknadni pilot postupci će nastati iz procesa.

Biće interesantno to da će pružanje ova dva plana zahtevati uzajamno kooperativno angažovanje svih sektora u regionu kao i centralne vladine agencije.

Prilozi

Prilog A – Literatura i izvori

Dokumenti obezbeđeni od strane tima PKRK-a

Istraživanje mogućnosti razvoja turizma kulture u regionu Peći – pripremljeno od strane *UBO Consulting* (151 strana)

AŽURIRANI OPIS POSTUPAKA - CRIS br. 2009/219-555

PKRK Projekat – godišnji izveštaj o napretku – 15. oktobat 2009. – 14. oktobar 2010.

Pilot projekat za lokalni razvoj (PPLR) – KOSOVO - Peć (37 strana)

‘Zapadno Kosovo – Udruženi rad za bolju budućnost’
Strategija za regionalni razvoj 2010-2013 (84 strana)

Strategija turizma na Kosovu 2010-2020
Pripremljeno od strane GTZ u ime odeljenja za turizam, Ministarstva za trgovinu i industriju

Kosovo – Procena raznovrsnosti života
Pripremljeno od strane ARD-BIOFOR IQC Konzorcijum u ime USAID/Kosovo 2003

Informacije o projektu

‘Raznovrsnost ekonomske aktivnosti u regionu Zapad (DEAR Zapad)’ (2 strane)

‘Vidimo se u Dukađini’ (2 strane)

‘Plan postupaka doline Dukađini i Rugova’ (2 strane)

Uputstva i mape turizma

Vodič za Đakovicu 2010

Vodič sa turističkim informacijama za Peć

‘Albanski Alpi’ mapa 1:100,000 – Odeljenje za turizam /GTZ

Tekstovi upitnici

A1 – Informacija tražena od odgovorne organizacije/institucije za istraživanje, zaštitu i promociju nasleđa i kulturnih događaja (4 strane)

A2 – Za turiste iz drugih regiona (7 strana)

B1 – Informacije tražene od lokalnih organizacija/institucija/vlasti iz različitih oblasti interesovanja (18 strana)

B2 – za turističke agencije/ NVO-e/uslužni sektor iz drugih regiona (9 strana)

C – Informacije tražene od lokalnih građana – individua, NVO (12 strana)

D - Informacije tražene od turista/posetilaca – međunarodnih i domaćih (7 strana)

F – Za vlasnike nsleđa u regionu Peći (8 strana)

Uпитnik za direktora IPM-a iz kontrolne liste A (2 stranice tabelarnog prikaza (Excel))

Knjiga kupljena u Kork irskoj knjižari

Bradt Turistički vodič ‘Kosovo’ Izdanje 2 od strane Gail Warrander & Verena Knaus

Dokumenti preuzeti sa svetskog veb-a

‘Projekti proizvoda turizma u turističkom regionu albanskih Alpa 2008’

Vebstranice

<http://ks-gov.net> – oficijalna stranica Vlade Kosova

<http://visitkosovo.org> – Oficijalno? Vebstranica za turizam na Kosovu

Prilog B – Lista potencijalno relevantnih zakona na Kosovu

Zakoni vezani za kulturno i prirodno nasleđe

- 2004_29_izmena i dopuna zakona za šumarstvo
- 2004_39_Memorijalni kompleks - Adem Jashari
- 2004_44_Zakon o zanatstvu
- 2005_02-L12_Zakon o pozorištu
- 2005_02-L18_Zakon o zaštiti prirode
- 2005_02-L53_Zakon o lovu
- 2006_02-L37_Zakon o korišćenju jezika
- 2006_02-L88_Zakon o kulturnom nasleđu
- 2007_02-L122_Zakon o organskoj poljoprivredi
- 2008_03-L039_Zakon o specijalnim zaštićenim zonama
- 2008_03-L-056_Zakon o pesmama i igračkim ansamblima

Zakoni vezani za planiranje i okruženje

- 2003_14_Zakon o prostornom planiranju
- 2004_24_Zakon o kosovskim vodama
- 2009_03-L-015_Zakon o strateškoj proceni sredine
- 2009_03-L-024_Zakon o proceni uticaja okoline
- 2009_03-L-025_Zakon o zaštiti okoline
- 2010-214- Zakon o proceni uticaja okoline
- 2010-230-Zakon o SEA

Zakoni vezani za zajednice, pitanja vlasništva i kulturnu raznovrsnost

- 2003_13_izmena i dopuna – prava na nepokretnu imovinu

2004_26_ Zakon o nasledjivanju

2005_02-L24_ Zakon za obrazovanje i obuku odraslih

2008_03-L047_ Zakon o pravima zajednica itd.

2009_03-L-134 - Zakon o slobodi udruživanja u NVO

2009_03-L-154_ Zakon o vlasništvu i drugim pravima nad nekretninama

Zakoni vezani za turizam

2008_03-L-027_ Zakon o porezu na smeštaj u hotelima, itd.

2010- 03/L-168-Zakon o turizmu i turističkim uslugama

Prilog C – Sagledavanje različitih sektora turizma

Uvod

Tokom pripreme studije izvodljivosti opšte sagledavanje je pruženo različitim turističkim sektorima širom Evrope a tačnije na turizmu kulture.

Tipični sektori turizma

Industrija turizma širom sveta je usredsređena na niz sektora – ovo uključuje:

Turizam obožavatelja sunca- pesak, more i sunce

Turizam kulture

Aktivnost turizma – pešačenje, ribolov, lov, zimski sportovi, vodeni sportovi, biciklizam, planinski biciklizam, penjanje uz brdo, sportsko penjanje na steni, planinarenje, letenje zmajem, jedrenje padobranom, konjičke aktivnosti, uključujući jahanje ponija, itd.

Sportski turizam uključujući golf i sportske turnire, itd.

Kongres/Konvencija turizma

Zdravlje/velnes turizam

Kosovo ima prirodnu i kulturalnu imovinu da privuče turiste zainteresovane za mnoge od pomenutih sektora.

Neki turisti će biti veoma specifični u sektoru koji odaberu, ali mnoge privlači destinacija koja nudi kombinaciju atrakcija, i prirodni i kulturni turizam su veoma raznovrsni u maksimalnom uvećanju turističkog tržišta.

Turizam kulture

Kultura ljudi je u suštini ona kako oni žive svoje živote u određenom trenutku. Kulturno nasleđe je riznica arhitekture, pejzaža, umetnosti, zanata, itd. Nasleđena od prethodnih generacija – ona oblikuje i definiše sadašnje generacije i govori bogatu i prosvetiteljsku priču o svakoj zajednici i ljudima koji mogu odgovoriti na neprocenljiva pitanja i povećati naš osećaj čuđenja na dostignuća ljudi u prošlosti.

Turizam kulture ima udela u riznici na obostrano koristan način koji uklanja veštačke barijere između ljudi u svetu tokom procesa.

Zati što potiče iz svih aspekata naših života, kulturno nasleđe spada u mnogo raznovrsnije kategorije kao što je ukazano sledećom ne-iscrpnom listom:

Arhitektura
Arheologija
Galerije
Dvorovi i ostala istorijska imovina
Zanati
Kulturni predeli
Igranje
Film
Hrana i piće
Jezici
Bašte i dizajnirani pejzaži
Geneologija-rodoslov
Industrijsko nasleđe
Književno nasleđe
Muzeji
Muzika
Nacionalni parkovi i divljač
Nacionalni spomenici
Umetnici – njihovi domovi i posao i predmetno pitanje
Versko/duhovno nasleđe
Pozorište
Tradicionalna odeća
Tradicionalni festivali
Tradicionalna hrana i piće
Tradicije generalno
Staze i putevi - istorijska-hodočašća i trgovina
Gradovi okruženi zidinama i ostala utvrđenja

Turističke aktivnosti/događaji povezani sa turizmom kulture

Kulturni kursevi
Imenovanje nasleđa grada
Staze i putevi – novo – povezano sa uobičajenim temama
Festivali– događaji oživali iz prošlosti
Festivali – novi događaji– pozorište, opera, folk (narodno), rok, itd.
Praznici slikarstva
Letnje i ostale sezonske ‘Škole’
Atrakcije za posetioce

Turizam prirodnog nasleđa

Prirodno nasleđe u svojoj osnovi je udisanje života planete koja održava samo postojanje ljudske rase. Obezbeđuje učionicu života gde možemo naučiti i shvatiti složenosti životni sloj naše planete. Ali, naš odnos prema prirodi ide još dalje od takve fundamentalne zavisnosti. Mi smo pronašli utehu i olakšanje u prirodnom pejzažu od stresa i pritiska od naših veoma urbanizovanih života.

Ukratko, prirodno nasleđe spada pod određenim brojem opširnih naslova:

Ekologija

Flora i Fauna
Geologija
Ostrva
Planine
Reke

Danas postoji sve veći interes za održiv turizam prirodnog nasleđa.

Prilog D – Preliminarni profil pećkog regiona

Uvod

Ovo se uveliko bazira na podacima prikupljenim u preliminarnom istraživanju, i sledi preliminarni profil pećkog regiona i šest opština a to su: Peć, Klina, Dečane, Istok, Junik i Đakovica.

Baza podataka se smatra nekompletnom tako da su naknadni podaci uzeti na drugim mestima za profil regiona Peći.

Izgleda da će svi odeljci zahtevati dalje podatke.

Lokacija regiona

Region se prostire na severo-zapadnom uglu Kosova i obuhvata opštine Peć, Klina, Dečane, Istok, Junik i Đakovicu.

- Potrebne odgovarajuće mape

Populacija u regionu

Procenjena populacija je 493,600 – pretežno albanske zajednice (95% odprilike) – manjinske grupe uključuju bošnjačku zajednicu, srpsku, romsku, aškalije, egipćane i ostale.

- Potrebni tačni podaci

Ekonomija u regionu

Ekonomija u regionu se zasniva na poljoprivredi (u tranziciji sa komunalnog upravljanja), industriji (takođe u tranziciji sa mnogim neaktivnim fabrikama), novonastala industrija turizma i nastajanje sektora poslovanja manjih i srednjih preduzeća.

- Potrebni naknadni podaci

Pejzaž regiona

Region ima karakteristike raznovrsnog prirodnog i kulturnog pejzaža sa blago brežuljkastim Dukađini ravninama protežući se od Đakovice na jugozapadu pa preko istočnih ravnica Dečana, Peći, Kline pa sve oko Istoka na severozapadu, sa karakteristikama poljoprivrednih aktivnosti, sa mnogim karakterističnim selima, rekama, vodopadima, jezerima i sa sistemima za navodnjavanje. Ravnica se proteže širom šumovitih obronaka planinskih predela duž granica na zapadu i severu susedne Albanije i Crne Gore.

- Potrebni naknadni podaci

Kulturno nasleđe (materijalno)

IZS Peći navode ukupno 81 lokaciju kulturnog nasleđa u opštinama Peć, Dečane, Istok i Junik. IZS Đakovice navode ukupno 38 lokacija kulturnog i prirodnog nasleđa u opštinama Klina i Đakovica.

Napomena: postoje neke sumnje oko toga da li su sve lokacije netaknute, kao što liste sugerišu.

– Potrebni naknadni podaci

Kulturno nasleđe (nematerijalno)

Istraživanje je veoma ograničeno u odnosu na nematerijalno nasleđe. U odeljku o Peći je navedeno da građani sebe identifikuju prema verskom verovanju, ali se u veliko predstavlja kao sekularno društvo u kome je religija evidentna uglavnom na venčanjima, sahranama i svetkovinama.

– Potrebni naknadni podaci

Prirodno nasleđe

IZS Peći navode ukupno 7 lokacija prirodnih nasleđa u opštinama Peć i Junik. The IZS Đakovica navodi ukupno 4 lokacija prirodnog nasleđa u opštini Đakovica.

– Potrebni naknadni podaci

Flora i Fauna

Sledeći ne-tehnički tekst preuzet sa veb stranice visitkosovo.org a koji se odnosi na celo Kosovo je indikativan sa značajnim potencijalom za turizam prirodnog nasleđa.

Klimatske promene, pedološki i hidrološki faktori, su imali uticaja na raznolikost biljnog i životinjskog sveta. U tranzicionoj zoni od polja pa sve do brda, suočićete se sa zajednicom akacije (bagrema), a zatim belog duda, crnog duda, crnog hrasta, platanom, kanadske topole, japanskih biljaka, lovor, američki jasen, itd. u brdskim oblastima široko je rasprostranjena bukva.

Unutar generacije listopadnog drveća (900-1500m), prvo počinje pomešana zajednica zimzelenog drveća, dok nakon toga dolazi generacija zimzelenog drveća: kleka (crvena jela), jela, crni bor, beli bor.

Porodica kestena, kao pokazatelj uticaja mediteranske klime, prostire se dalje od ivice planine Prokletija preko Gornjeg Strelca do Peći (naselje Zatra).

Na nadmorskoj visini od oko 1500m, počinje područje planinskih pašnjaka koji se prostiru i do 2200m nadmorske visine. U oblasti pašnjaka, možete pronaći borovnice, biljka koja daje zdrave plodove.

Brdsko planinsko područje je veoma bogato faunom. U ravnici i brdskoj oblasti gde

se prostiru šume (kao što je Lipovica, Klečka itd.) žive srne, divlje svinje, jeleni i zečevi. Od ptica u ovoj brdsko-ravničarskoj oblasti, mogu se naći gavran, svraka, ružičasti čvorak, poljski vrabac, detlić, golub, gugutka, tetreb, prepelica, fazan, itd. U planinskom regionu gde se šume prostiru živi mrki medved, divokoza, divlja svinja, vuk, zlatni puh, beli puh, lisica, srna, velike i male barske ptice, prepelice, veverice itd. Medvedi se mogu videti više u planinskim oblastima albanskih Alpa, na Šari, Mokne, itd.

*Za lovni turizam, prikladnije su šume Lipovice (Blinaja i Klečka), nedaleko od Lipljana. Što se tiče vodene faune, možete loviti: rečnu pastrmku, jegulje, soma, šarana, klen, **scrofula**, kederi (sitne ribe, mamci), itd.*

Dokument pod nazivom 'Procena životne raznolikosti Kosovska' pripremljen od strane ARD-BIOFOR IQC Konzorcijuma u ime USAID/Kosovo godine 2003 pruža razumno opširan i više tehnički pregled resursa flore i faune. Međutim priznaje neadekvatnost trenutnih zapisa. Cilja ka tome da naglasi da izvori flore i faune jesu pod ozbiljnom i neposrednom pretnjom zbog nedostatka zaštite, nedostatka tačnih podataka i opšte neadekvatnosti infrastrukture životne sredine.

Važno je napomenuti preporuku iz 2003. god. na predlog Prokletija za Nacionalni Park u projektu PKRK-a za region Peći. Nije jasno da li je ovaj predlog imao napredka ali će sigurno biti od velike vrednosti za celokupnu strategiju turizma nasleđa.

Interesantna preporuka je takođe data dvema veoma retkim vrstama goveda koje su jedinstvene za Kosovo – ovo će ponavljamo biti vredna imovina za celokupne resurse kulturnog nasleđa.

– Potrebni naknadni podaci

Zakonodavni okvir rada

Državna uprava je usvojila sveobuhvatan spektar zakona koji su direktno ili indirektno povezani sa sferom kulturnog i prirodnog nasleđa, kulturne raznolikosti i turizma.

Nejasno je iz istraživanja da li se zakoni rigorozno i efikasno primenjuju na regionalnom i opštinskom nivou.

Postoji nagoveštaj da planirano zakonodavstvo neće biti efikasno onako kako je poželjno. Napominje se da spoljna i unutrašnja arhitektura novijih Hotela / Motela / Pansiona i Kula nije uvek kompatibilan sa istorijskom arhitekturom oblasti.

– Potrebni naknadni podaci

Budžeti

Postoje nagoveštaji (ne kvantifikovani) u centralnom vladinom budžetu za upravljanje i zaštitu kulturnog i prirodnog nasleđa u regionu i nagoveštaji za ograničene ili nikakve budžete za bilo koje takve aktivnosti na opštinskom nivou.

– Potrebni naknadni podaci

Uključenost građana u kulturno i prirodno nasleđe

Čini se da postoji veoma nizak nivo uključenosti građana u kulturnom i prirodnom nasleđu u regionu.

Opšti interes u kulturnom i prirodnom nasleđu regiona

IZS u Peći i Đakovici su odgovorne i aktivne na regionalnom nivou.

Opštinski direktorati su odgovorni ali očigledno manje aktivni na lokalnom nivou.

Infrastruktura

Javne usluge

Obezbeđivanje električne energije i vode očigledno može biti predmet prekida.

Osiguranje, zdravlje i bezbednost

– Potrebni naknadni podaci

Transport Vazdušni – Aerodrom Priština je 70 km udaljen od Peći i do 100 km od drugih regionalnih centara
Železnica – postoji železnička pruga koja povezuje Peć i Prizren sa Prištinom sa samo Klinom i Peći sa stanicama*
Autobusi – svi gradovi osim Kline imaju jednu autobusku stanicu**
Putevi – veliki put povezuje Peć sa Prištinom; postoji veća i manja mreža puteva u regionu; postoje putevi koji povezuju sa Albanijom i Crnom Gorom.

*Železnička služba je trenutno bez međunarodne veze – postoji nada da će pregovori koji su u toku uroditi plodom i rešiti ovaj problem.

** Autobuska služba je izgleda redovna i tačna.

Smeštaj: Sledeće* je identifikovano u dokumentu istraživanja - 39 hotela/motela 505 soba, 1002 kreveta (4 hotela - 86 soba – u izgradnji); 2 Kule B&B; 38 B&B; 38 Pansiona

*Ovo je izgleda nekompletna lista

Restorani: Sledeće* je identifikovano u dokumentu istraživanja - 30 navedenih – 18 služe tradicionalnu hranu

* Ovo je izgleda nekompletna lista

Maloprodaja: Sledeće* je identifikovano u dokumentu istraživanja - stara tržišna oblast sa tradicionalnim prodavnicama u Peći, Dečanima i Đakovici, sa zanatskim radnjama i/ili rukotvorinama/suvenirima u svim opštinama izuzev Junika.

* Ovo je izgleda nekompletna lista

Identifikovane interesne grupe

Ministarstvo za kulturu, omladinu i sport

Ministarstvo za okolinu

Ministarstvo za obrazovanje

Regionalni centar za kulturno nasleđe /Institut za zaštitu kulturnih spomenika, Peć (IZS)

Institut za zaštitu kulturnih spomenika, Đakovica (IZS)

Opštinske vlasti Peći, Kline, Dečana, Istoka, Junika i Đakovice

Direktorat za ekonomski razvoj za Opštine

Katolička zajednica

Islamska zajednica

Pravoslavna zajednica

Vlasnici kulturnog nasleđa

Vlasnici ugostiteljskih sektora Nekretnina/preduzeća

Vlasnici turističkog sektora nekretnina/preduzeća

Vlasnici prodavnica i maloprodajnih objekata

Lokalni zidari, trgovci i zanatlije

Predstavnici sektora za transport

Nacionalne NVO

Građani šest opština

Međunarodne organizacije

Međunarodne NVO

– Potrebni naknadni podaci

Postupci identifikovani u vezi sa podsticanjem ‘Vlasništva’ kulturnog i prirodnog nasleđa od strane zajednica

Obuke i podizanje svesti

Osnovni trening

Radionice

Formalno obrazovanje na drugom i trećem nivou

Saradnja sa drugim asocijacijama

Identifikovane potrebe vezano za 'Vlasništvo' kulturnog i prirodnog nasleđa od strane zajednica

Obuke i podizanje svesti

Osnovni trening

Radionice

Formalno obrazovanje na drugom i trećem nivou

Veća saradnja sa drugim asocijacijama

Peć

Podaci uzeti sa strana 17-20 i aneksa 4 strana 90

Grad Peć leži u podnožju Planina Prokletije, na reci Bistrici i na ulazu u klisuru Rugova. On je glavni ekonomski i kulturni centar i jedan od najbolje poznatih turističkih oblasti na severo-zapadnom regionu Kosova

Naselja: Grad Peć i 95 sela

Populacija opštine – 183,000 – pretežno albanske zajednice (95%) – manjinske grupe srpske zajednice, RAE zajednice i ostalih

Opština je smeštena u atraktivnom planinskom krajoliku koji je bogat kulturno-istorijskim spomenicima, uključujući - 10 džamija, 6 srpskih pravoslavnih crkava, 4 Katoličke crkve i 4 Tekija.

U Aneksu 4 IZS u Peći identifikovano je 45 lokacija na njihovoj detaljnoj listi najvisočije ocenjenih kulturnih lokacija.

Građani se izjašnjavaju po verskim ubeđenjima, ali to predstavlja uglavnom sekularno društvo u kome je religija uglavnom evidentna na svadbama, sahranama i svetkovinama.

Veće kulturne institucije

Omladinsko Pozorište Jusuf Gërvalla

Etnografski muzej

Regionalni muzej istorije (okupiran od strane KFOR-a)

Kulturni centar (okupiran od strane UNMIK-a)

Patrijaršija (Kompleks Pravoslavnih Crkava)

Hamam (Orijentalno javno kupatilo pod rekonstrukcijom)
Kula (tipična kuća za region Dukadžini)
Mlin Haxhi Zeka
Kula Sheremeti (tipična tradicionalna kuća za region Dukadžini)
Ilirsko/Rimsko utvrđenje (u ruševinama)

Stara pijaca u centru grada ima prodavnice zanatlija– kazandžija, zlatara, proizvođača papuča, kožara, krojača itd.

Bajrakli Džamija (15^{ti} vek) – među starijim primerima islamske arhitekture

Lokalne institucije odgovorne za turizam: Direktorat za ekonomski razvoj (DER)

Identifikovane najvažnije lokacije nasleđa

*Klisura Rugova
**Etnografski muzej
**Haxhi Zekina Vodenica
**Haxhi Bej Tursko kupatilo
**Kameni most
*Pećina Radavci
*Vodopad Radavci
**Patrijaršija pravoslavne crkve
**Most na klisuri Rugova

*Zaštićena oblast **Zaštićene lokacije

Institucije odgovorne za upravljanje kulturnim i prirodnim nasleđem: Direktorat za ekonomski razvoj (DER) i IZS Peć.

Organizacije pomenute od strane direktora DER-a:

Rugova Iskustvo – NVO
Era Group

Pomenuti umetnički / kulturni događaji

Festival Filma
Tour de Culture (regionalni događaj)
Rugova Igre
Hareja Festival

Pomenuti relevantni projekti za ekonomski razvoj zajednica:

Seoski turizam, sajam turizma u turizam kulture

Interesovanje lokalne i centralne uprave za predloge/ideje– aktivno

Turizam- projekti vezani za rehabilitaciju nasleđa su u progresu

Haxhi Zekina Vodenica (Ministarstvo/Opština)
Kula Haxhi Zeka – u Leshan (USAID)
Bajrakli Džamija (Intersos)
Haxhi Beu Hamam (Intersos)
Tefteder Džamija (Intersos)
Patrijaršija Pravoslavne Crkve (Intersos)

Strategije i budžet za Nasleđe

Ministarstvo (MCYS) ima strategiju za upravljanje objektima/lokacijama kulturnog nasleđa u pećkom regionu. Postoji strategija na opštinskom nivou još od 2006. godine. Nije dodeljen nikakav budžet; 9 kadrova u oblasti kulturnog nasleđa na opštinskom nivou.

Interesovanje lokalne zajednice za Nasleđe

Smatra se da su zainteresovani za očuvanje procesa i svesni su vrednosti kao dela turističkog proizvoda.

Infrastruktura ugostiteljstva

25 hotela/motela 412 soba, 800 kreveta (hotel sa 50 soba je u izgradnji)

Nema Kula B&B

Spoljna arhitektura novijih hotela / Motela / pansiona i Kule je kompatibilna sa površinom istorijske arhitekture, ali interno i nisu toliko.

Navedeno je 8 restorana – 7 služi tradicionalnu hranu kao i internacionalnu

Maloprodaja – Zanatlijske radnje, oblast stare pijace sa tradicionalnim prodavnicama, prodavnice sa rukotvorinama/suvenirima, itd.

Identifikovane interesne grupe

Ministarstvo za kulturu, omladinu i sport (MKOS)
Institut za zaštitu kulturnih spomenika Peć (IZS)
Direktorat za ekonomski razvoj
Rugova Iskustvo – NVO
Era Group

Klina

Podaci uzeti sa strana 21-23 i Aneksa 4.1 strana 93.

Opština se prostire na ivici ravnice Dukadini i regiona Drenice; reka Beli Drim teče sa severa ka jugu kroz opštinu. Železnička pruga povezuje Prištinu sa Peći i Prizren prolazi kroz Klinu.

Naselja: 54 sela – uključujući Klinu

Populacija Opštine– 55,000- pretežno albanske zajednice – manjinske grupe srpske zajednice, romske zajednice, aškalijski i egipćani.

Religija: 15/20% Albanski rimokatolici (RC crkva sada u izgradnji; do sada nije bilo džamija- najbliža u selu Jošanica. Postoji Srpska pravoslavna crkva u Budisavcima sa 3 monahinje zaštićena od strane KFOR-a.

U Aneksu 4.1 IZS Đakovica identifikuje 5 lokacija na njihovoj detaljnoj listi najvisočije ocenjenih kulturnih lokacija.

Lokalne institucije odgovorne za turizam: Omladinski centar ‘Arđmëria’

Identifikovana najvažnije lokacije nasleđa

Vodopad Miruše
Jarina Jama
Dushijeva Pećina

Status zaštite – nema zaštite

Infrastruktura/pristup itd.
Smatra se slabom

Organizacione aktivnosti – pomenute ali nisu navedene

Institucije odgovorne za upravljanje kulturnim i prirodnim nasleđem: Direktorat za ekonomski razvoj (DER) i IZS Đakovica.

Strategije i budžet za Nasleđe

Ministarstvo (MCYS) ima strategiju za upravljanje objektima/lokacijama kulturnog nasleđa u pećkom regionu. Postoji strategija na opštinskom nivou još od 2006. godine. Nije dodeljen nikakav budžet; 9 kadrova u oblasti kulturnog nasleđa na opštinskom nivou.

Interesovanje lokalne zajednice za Nasleđe

Postoje radionice/pomocionalne aktivnosti ali interesovanje lokalne zajednice očigledno nije bilo dovoljno podstaknuto ali se smatraju zainteresovanim za proces očuvanja i svesni su vrednosti nasleđa kao dela turističkog proizvoda. Saradnja sa drugim organima prihvaćena kao potencijalno vredna.

Infrastruktura

Organizacije – Omladinski centar ‘Armdëria’

Smeštaj: 4 hotela – Nisu dostupne druge informacije!

Spoljašnja arhitektura i unutrašnji dizajn novijih hotela/motela/pansiona nije kompatibilan sa istotijskom/tradicionalnom arhitekturom u oblasti.

Navedeno je 8 restorana – 1 služi tradicionalnu hranu

Maloprodaja – Zanatlijske radnje, nema oblasti pijace sa tradicionalnim prodavnicama, nema prodavnica sa rukotvorinama/suvenirima, itd.

Dečane

Planinska oblast sa raskršćem između Đakovice, Junika i Peći; graniči se i sa Albanijom i sa Crnom Gorom.

Naselja: Grad Dečane i 36 sela,

Populacija u Opštini – 44,000 - pretežno albanske zajednice – manjinske grupe bošnjačke zajednice, egipćana i roma.

Najviša planina (2656m) – Žeravica, 6-8 meseci snega i do 3m dubine, duge ski staze, prelepi ski tereni

Prilika zimskog turizma

Tradicionalne kamene kuće najbolje očuvane na Kosovu

Shabanaj vodenica – restaurirane kuće radionica asocijacije žena Jeta – proizvodnja i prodaja zanatlijskih rukotvorina

Glavni verski objekti

Manastir Visoki Dečani – (1327-1335) pod zaštitom UNESCO Svetskog Nasleđa na listi ugrožene

Džamija Coç u Dečane

Džamija Carra breg/Crnobreg

Džamija Prelip/Prejlep

U aneksu 4 IZS Peć identifikuje 20 lokacija na svojoj detaljnoj listi najvisočije ocenjenih kulturnih lokacija.

Lokalne institucije odgovorne za turizam: Direktorat za kulturu

Institucije odgovorne za upravljanje kulturnim i prirodnim nasleđem: Direktorat za ekonomski razvoj (DER) i IZS Peć.

Zabeležene najvažnije lokacije nasleđa

- *Manastir Visoki Dečani
- *Kula Mazrekaj
- *Kula Osdautaj
- *Kula Kukleç
- *Kula Mushkolaj

Status zaštite – *Zaštićene lokacije

Manastir Visoki Dečani
Dranoc Kula
Vodenica porodice Shabana

Infrastruktura/pristup itd.

Generalno se smatra prosečnom

Organizacione aktivnosti – pomenute ali ne zabeležene

Strategije i budžeti za Nasleđe

Nema informacija o strategiji centralne uprave ili budžeta za upravljanje objektima/lokacijama kulturnog nasleđa u regionu. Nema budžeta na opštinskom nivou.

Interesovanje lokalne zajednice za Nasleđe

Postoje osnovne inicijative za obuke vezano za nasleđe sa radionicama i edukativnim doprinosom na drugom/trećem nivou. Saradnja sa drugim organima je prihvaćena kao potencijalno korisna. Interes lokalne zajednice je podstaknut i smatraju se zainteresovanim za proces pregovora i svesni su vrednosti nasleđa kao dela turističkog proizvoda.

Infrastruktura

Organizacije – asocijacija žena Jeta

4 hotela – 25 soba – 50 kreveta

6 pansiona sa privatnim smeštajem – 12 soba

6 B&B – 12 soba

B&B u jednoj Kuli – 12 kreveta

Navedena 3 restorana – 2 služe tradicionalnu hranu

Maloprodaja – u Dečane - Zanatlijske radnje, oblast stare pijace sa tradicionalnim prodavnicama, prodavnice sa rukotvorinama/suvenirima koje nude lokalne proizvode, itd.

Istok

Opština se prostire uzduž severne ravnice Dukadinija odvojen od Crne Gore pomoću planinskog masiva (do 2000m).

Naselja: Grad Istok i 51 selo,

Populacija u opštini – 56,000 - pretežno albanske zajednice – manjinske grupe bošnjačke zajednice, egipćana, roma i 800 srba u 3 + sela mešovitog sastava.

Visok potencijal turizma na osnovu zabeleženih prirodnih i kulturnih nasleđa.

Prirodni resursi – planine, izvori (Beli Din, Vrelo, itd), Istok (spuštanje kajakom), lekovite termalne vode (Baja)

Kulturno nasleđe – vodenice, džamije, stare islamske škole (mejtep), pravoslavne crkve, kameni most, otomanska arhitektura i arheološka nalazišta

9 džamija – većina su izgorele, neke su ponovo izgrađene, srpski pravoslavni manastiri u gradu Istok, male pravoslavne kapele u gradu i većini sela (9)

U aneksu 4 IZS Peć identifikovala je 9 lokacija u Istoku na svojoj detaljnoj listi najvisočije ocenjenih kulturnih lokacija.

Lokalne institucije odgovorne za turizam: Ured za zaštitu okoline

Institucije odgovorne za upravljanje kulturnim i prirodnim nasleđem: Direktorat i IZS Peć.

Navedene najvažnije lokacije nasleđa

Kula Hali

*Termalni izvor – Banje

Izvori – Vrela

Lučni Most – Zaliq

“Lisi I Quetes – Trubuhoc”

Vodenica Caralluka

*Shushica Džamija

* Manastir Gorioci

Stucenica Tvrđava

*zakonom zaštićeno

Strana 29

Lokalna NVO ‘Liria’

Projekti/aktivnosti

Lučni most– Zaliq – restauracija

Manastir Gorioci– renoviranje

Kula u Llukavc – restauracija

Izvor – Vrela – popravka ograde

Popis kulturnog nasleđa – u pripremi

Akt za zaštitu prirodnih spomenika

Etiketiranje i signalizacije spomenika

Infrastruktura/pristup itd.

Generalno se smatra dobrom.

Organizacione aktivnosti – pomenute ali nezabeležene

Strategije i budžet za nasleđe

Nema informacija o strategiji centralne uprave ili budžeta za upravljanje objektima/lokacijama kulturnog nasleđa u regionu. Nema budžeta na opštinskom nivou. Skupština opštine ima plan za razvoj i urbanizaciju koji rešava procenu kulturnog/prirodnog nasleđa u kontekstu turizma.

Interesovanje lokalne zajednice za Nasleđe

Postoje osnovne inicijative za obuke vezano za nasleđe sa radionicama/promotivnim aktivnostima. Saradnja sa drugim organima kao što je lokalna NVO 'Liria' je prihvaćena kao potencijalno korisna. Interesovanje lokalne zajednice nije podstaknuto ali se smatra da su zainteresovani u procesu očuvanja i svesni su vrednosti nasleđa kao dela turističkog proizvoda.

Infrastruktura

Organizacije – lokalna NVO 'Liria'

Hoteli/moteli dostupni tokom cele godine – dema detalja

Nema B&B dostupnih u Kulama

Navedeno 8 restorana – 7 služi tradicionalnu hranu

Maloprodaja – nema zanatskih radnji ili stare oblasti pijace sa tradicionalnim prodavnicama; postoje prodavnice sa rukotvorinama/suvenirima koje nude lokalne proizvode itd.

Junik

Opština se prostire na zapadnom delu Kosova između opština Dečane i Đakovica.

Raspuštena kao opština 1962. godine, ponovo vraćen status opštine u oktobru 2008. god. sa dve katastarske zone.

Naselja: Grad Junik i 2 sela – veoma uništena 1999. I sada uglavnom nenaseljena

Populacija u opštini – 9,600 svi albanske zajednice – pre 1999 bilo je multietničkog sastava da odprilike 700 srba.

Visok potencijal turizma

Prirodni resursi – planine (najviši vrh na Kosovu – Žeravica (2656m)

Kulturno nasleđe – dve kule bliznakinje formiraju ulaz u grad; kula porodice Krasniqi nedavno je restaurirana i data pod kiriju turistima

U aneksu 4 IZS Peć identifikovano je 9 lokacija u Istoku na svojoj detaljnoj listi najvisočije ocenjenih kulturnih lokacija.

Lokalne institucije odgovorne za turizam: Direktorat za kulturu

Institucije odgovorne za upravljanje kulturnim i prirodnim nasleđem: Direktorat i IZS Peć.

Navedene najvažnije lokacije nasleđa

- *Kule
- *Planine
- *Planinski vrh Žeravica
- *Reka Erenik
- *Moronica

*zakonom zaštićene lokacije ili zone

Projekti/aktivnosti

Plan razvoja

Kule

Infrastruktura/pristup itd.

Generalno se smatra prosečnim.

Organizacione aktivnosti – pomenute ali nisu zabeležene

Strategije i budžeti za Nasleđe

Nema informacija o strategiji centralne uprave ili budžeta za upravljanje objektima/lokacijama kulturnog nasleđa u regionu. Napomene date za budžet na opštinskom nivou za određeni projekat. Direktorat nema planove za vršenje procene kulturnog/prirodnog nasleđa kao dela turističkog proizvoda.

Interesovanje lokalne zajednice za Nasleđe

Postoje osnovne inicijative za obuke vezano za nasleđe sa radionicama/promotivnim aktivnostima i drugostepenim obrazovanjem. Saradnja sa drugim organima je prihvaćena kao potencijalno korisna. Dat je poseban značaj saradnji sa asocijacijom žena 'Rrënja' i italijanskom NVO 'Intersos'. Interesovanje lokalne zajednice je podstaknuto i smatra se da su zainteresovani u procesu očuvanja i svesni su vrednosti nasleđa kao dela turističkog proizvoda.

Infrastruktura

Organizacije – asocijacija žena 'Rrënja'
- Italijanska NVO 'Intersos'

3 Hotela – 16 soba i 32 kreveta

32 pansiona sa privatnim smeštajem

32 B&B jedinice dostupne

1 B&B dostupan u Kuli

Navedena 3 restorana – 1 služi tradicionalnu hranu

Maloprodaja – nema zanatskih radnji ili starih oblasti pijaca sa tradicionalnim prodavnicama; nema prodavnica sa rukotvorinama/suvenirima i nema lokalnih proizvoda, itd.

Đakovica

Opština se nalazi na jugo-zapadnom delu Kosova.

Povezana preko 4 većih regionalnih puteva ka Peći, Prizrenu, Prištini i albanskoj granici preko Čaf Morina.

Naselja: Grad - Đakovica i 84 sela

Populacija u Opštini – 150,000 – 90,000 u gradu i 60,000 u selima pretežno albanske zajednice – manjinske grupe bošnjačke zajednice, egipćana, roma i aškalija

Prirodni resursi – nema napomena

Kulturno nasleđe – tradicija zanatstva – dva mosta imenovana po dvoma najuspešnijim – Tabakana i Krojački rad: Hadumi Džamija 16^{ti} vek je najstarija u gradu; grad ima dugu istoriju trgovinske veze sa planinskim krajem zvan Malësi (severna visoravan Albanije) – zanati u zamenu za so, šećer, garderobu itd.; Stara pijaca sa malim drvenim prodavnicama restauriranim nakon uništenja 1999. godine i uspešno obnovljenih.

U Aneksu 4.1 IZS Đakovice identifikuje 37 lokacija u Đakovici na svojoj detaljnoj listi najviše ocenjenih kulturnih lokacija.

Lokalne institucije odgovorne za turizam: Direktorat za ekonomski razvoj

Institucije odgovorne za upravljanje kulturnim i prirodnim nasleđem: Direktorat i IZS Đakovica.

Najvažnije lokacije nasleđa

Cabrati Lokacija

Shkukëza Lokacija

Klisura reke Drima

*Stara pijaca

Košare

*Toliqi Most

*Terzi Most (Krojaća)

*Tabaku Most (Tabakana)

Hanet (Pansion)

*Sat kula

*zakonom zaštićeno

Projekti/aktivnosti

Toliqi Most

Tabaku Most

Sat kula (Shkukëza)

Tabhane Pansion

Čišćenje lokacije parka Shkukëza

Čišćenje Cabrati lokacije

Park slobode

Mostovi Toliqi, Most Krojaća, Tabakana

Mostovi

Sat Kula, Velika čaršija

Tabhane Pansion

Stara islamska škola (Mejtep) Ruzhdi

Halili Džamija

Infrastruktura/pristup itd.

Generalno se smatra od proseka pa sve do dobre.

Organizacione aktivnosti- pomenute ali nisu zabeležene

Strategije i budžeti za Nasleđe

Nema informacija o strategiji centralne vlade ili opštine ili o budžetu za upravljanje objektima/lokacijama kulturnog nasleđa u regionu. Napomene date za budžet na opštinskom nivou za određeni projekat.

Interesovanje lokalne zajednice za Nasleđe

Inicijative izgradnje kapaciteta u opštini se usredsređuju na drugom/trećem stepenu obrazovanja. Saradnja sa drugim organima je prihvaćena kao potencijalno korisna. Interesovanje lokalne zajednice je podstaknuto i smatra se da su zainteresovani u procesu očuvanja i svesni su vrednosti nasleđa kao dela turističkog proizvoda.

Infrastruktura

Organizacije – nijedna nije pomenuta

3 Hotela – 52 sobe i 120 kreveta

4 Hotela u izgradnji – ukupno 36 soba

Nema informacija o dostupnim jedinicama B&B

Nema dostupnih B&B u Kulama

Nisu navedeni restorani

Maloprodaja – postoje zanatske radnje, stare oblasti pijaca sa tradicionalnim prodavnicama i prodavnicama sa rukotvorina/suvenira u kojima se prodaju lokalni proizvodi, itd.